

Eğitimde ve Yaşamda Ezber Sorunu*

Prof. Dr. Bülent Yılmaz

Hacettepe Üniversitesi

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

Montaigne şöyle der: “Bir şeyi ezberlemek, insanın bir şeyi bildiğini değil, bir şeyi belleğinde tutabildiğini gösterir.” Ona göre ezberlemek ile bilmek çok farklı kavramlardır. Gerçekten de öyledir. Ezberlemek, bilmek değildir.

Ioanna Kuçuradi Hoca'nın da düşünce sisteminin neredeyse merkezinde yer alan kavramlardan birisidir ezber meselesi, yani “ezbere konuşmak” ya da “ezbere değerlendirmek, davranmak.” Kuçuradi, ezbere konuşmayı ya da değerlendirmeyi, bizi etik olmayan noktalara doğru götürebilecek, “bilgiyi kullan(a)mama” sorunu olarak açıklar.

Dolayısıyla bu yazının konusu, yıllardır bıkmadan usanmadan tartıştığı-

mız, bilindik ancak eğitim sisteminin hâlâ çözümlenememiş temel sorunu olan “ezber meselesi”dir. Ben açıkçası, bu mesele ülkemizde var olduğu sürece aynı ısrarla konuşulmasından, gündemde tutulmasından ve eleştirilmesinden yanayım. Eğitim sistemimizin 21. yüzyılda dahi hâlâ ezberle dayalı oluşu inanılır gibi değil ama bu, yaşadığımız bir gerçek. Şöyle söyleyebiliriz: “Büyüleyici” teknolojik

* Bülent Yılmaz. *Zor Zamanlarda: Denemeler*. İstanbul: Hiperyayın, 2020.

gelişmelere karşın bugün, aslında uzun yıllardır, Türkiye’de eğitim sisteminin temel sorunu ezbere dayalı oluşudur.

Aslında bu konunun konuşulmasındaki ısrar vurgusu, meselenin sonuçlarının sadece eğitim sistemi ile sınırlı kalmaması, çok ötelere ulaşması gerçeğinden kaynaklanmaktadır. (Ki, bu sınırlılıkta dahi son derece olumsuz ve kabul edilemez bir durumu ifade eder.) Yani asıl sorun, tüm aşamaları genel olarak ezbere dayalı bir eğitimden geçtiği için yeterli ve doğru düşünemeyen, kültürel özellikleri (yaşama biçimi) akla ve sorgulamaya dayanmayan, yaşamında bilgiyi kullanamayan bireyler ve onların oluşturduğu “toplum türü” sorunudur. Çünkü ezbere dayalı eğitim almış insanlar, bu sürecin sonunda doğal olarak ezbere konuşan ve ezbere davranan insanlar haline gelmektedir. Ezbere, yani bilgiye dayanmadan konuşan ve davranan insanlardan oluşan toplum ise niteliksiz bir toplum demektir.

Biliyoruz ki, yaşamımızda gerçekleştirdiğimiz her eylem ve davranış normal olarak bir bilgiye dayanır, dayanmalıdır. Örneğin, bebeklik dönemimizdeki emeklemeden, daha sonraları yolda yürümeye, yemek yemeye, araç sürmeye, yüzmeye, konuşmaya ve düşünmeye doğru evrilen yüzlerce eylemimiz bilgiye dayalı öğrenme süreçleri ile gerçekleşir. Dolayısıyla konuşma ve davranışta bulunma da bilgiye dayalı olarak gerçekleşen eylemlerimiz arasındadır.

Tüm eylemlerimize kaynaklık eden bilgi kabaca iki biçimde elde edilebiliyor. Ya ezberleyerek ya da kendi istek ve irademiz ile kendi ilgi ve yeteneklerimiz doğrultusunda araştırmaya dayalı olarak. Bu iki bilgi edinme türü hem süreç hem de sonuçları açısından karşılaştırılmaya-

Ezberlenmiş bilginin aslında bilgi olmadığı dahi söylenebilir. Çünkü bir bilgi ancak sınanır, sorgulanır, sorgulanırsa bilgi olur.

cak denli farklıdır. Ezberlenen bilgi sadece bellekte (sırtımızdaki heybe misali) duran, çoğunlukla günlük yaşamda gereksinim duyduğumuzda kullanıp attığımız ya da yine belleğe koyduğumuz, sorgulanmamış, içselleştirilmemiş, sınanmamış, bilince dönüştürülmemiş, bizim olmayan, bizi biçimlendiremeyen, insani gelişimimize anlamlı katkısı olmayan “kenarda duran” ve “bizim olmayan bilgi” demektir. Diğer bilgi türü ise, edinip belleğe attıktan sonra üzerinde düşündüğümüz, sorguladığımız, sınadığımız, tartıştığımız, analiz ettiğimiz, kavradığımız ve böylece bellek (hafıza) kutusundan bizi yöneten düşünsel ve duygusal yetilerimizin tümü olan “bilincimize” geçirdiğimiz, dolayısıyla içselleştirdiğimiz ve bizim kıldığımız, “bize

“Ezbere” konuşmak ve davranmak, bilmeden, bilgiye dayalı olmadan, bilgisizce konuşmak ve davranmaktır. Bilinçlice konuşmak ve davranmak ise bilgiye dayalı olarak, bilgiyle konuşmak ve davranmaktır.

ait bilgi”dir. Kısaca, bellekte sadece duran ve gerektiğinde kullanılan bilgi ezbere bilgidir, bilincimize kattığımız bilgi ise kavranmış, içselleştirilmiş bilgi. Birisi bizde olduğu halde bizim olmayan bilgi, diğeri ise bizim kıldığımız bilgi.

Ezberlenmiş bilginin aslında bilgi olmadığı dahi söylenebilir. Çünkü bir bilgi ancak sınanır, sorgulanırsa bilgi olur. Oysa bellekte duran bilgi “sınanmamış veridir” (enformasyon) bir anlamda. Montaigne, bu iki bilgi türünü, “midemizde sindirilmeyen duran yiyecekler ile vücudumuz tarafından sindirilerek kana karışmış yiyecekler” örneği ile pek güzel açıklar.

Buradan yola çıkarak konuyu “ezbere konuşmak ve davranmak” ile “bilinçlice konuşmak ve davranmak” boyutunda da düşünmeliyiz. İki arasındaki farkı şöyle açıklayabiliriz: “Ezbere” konuşmak ve davranmak, bilmeden, bilgiye dayalı olmadan, bilgisizce konuşmak ve davranmaktır. Bilinçlice konuşmak ve davranmak ise bilgiye dayalı olarak, bilgiyle konuşmak ve davranmaktır.

Ezbere konuşan ya da davranan kişi demek, değerlendirilmemiş, analiz edilmemiş ve içselleştirilmemiş, bilince dönüştürülmemiş bilgi ile yani aslında “bilgi olmayan bilgi” ile konuşan, bilgiye dayanmadan konuşan ve bu nedenle doğru değerlendirme yapamadan eylemde bulunan, kendi doğrusu ve düşüncesi ile değil heybesinde (belleğinde) taşıdığı ve başkasından alıp ezberlediği, başkasının bilgisi ile davranan kişi ya da toplum demektir. Bu iyi bir şey değildir. Çünkü bu bir cehalet, üstelik saf cahillik göre daha tehlikeli bir cehalet türüdür; popüler deyişle “bilmiş cahilliktir.”

Aslında, günlük hayatta ezbere konuşan kişiye “bilmeden konuşan, boş konuşan” birisi olarak bakılır

ki, bu son derece doğru ve yalın bir yaklaşımdır. Anadolu'da bir de "ezbere hayatlar" deyiimi vardır. Boş hayatlar anlamındadır. Bu, ezber kavramı için bir "niteliksizlik" yüklemesidir. "Papağan gibi ezberlemiş, konuşuyor," yargısı olumsuz anlam içeren bir başka deyiştir. Olumlu anlamda kullanım da var elbette. Bir Yozgat türküsünde "dersini almış da ediyor ezber" dizesini biliriz.

Yazmadan önce ezber konusu ile ilgili olarak İnternet'e şöyle bir göz gezdirmiştim. Konu neredeyse tüm başlıklar altında "kolay ezberleme teknikleri" "kolay ve hızlı ezberleme", "kanıtlanmış beş ezberleme tekniği", "kolay ezberleme yöntemleri için pratik öneriler" vb. gibi olumlanan biçimde, varlığı doğal olarak kabullenilmiş, "gerekli bir beceri" gibi sunuluyor ve genelde eğitim olgusu ile ilişkilendiriliyor. Bunlar, eğitim sistemimizdeki öğrencilere, aldıkları derslere, bir üst öğretim kademesine geçişte ya da KPSS (Kamu Personeli Seçme Sınavı) gibi girmek zorunda oldukları "yaşamsal" meslek sınavlarına yönelik bilgiler sunan elektronik kaynaklar ve web siteleri. Bu kaynaklara bakılırsa, ezberleme meselesi Türkiye'de ne yazık ki eğitimin doğal bir parçası. Müthiş teknikleri ve "hap yöntemleri" olan bir gerçeklik. Oysa eğitimde ezberi kabul etmek, savunmak ve uygulamak, öğrenciyi kendine özgü özellikleri, ilgileri, yetenekleri ve becerileri olan farklı bireyler olarak görmemek demektir. Bir başka deyişle, eğitimin diyalim ki ilköğretim 4. sınıfında okuyan tüm öğrenciler aynı sınıfta okudukları için aynı ilgi, zekâ ve yeteneğe sahip değildir. Hepsine aynı içerik ve düzeydeki bilgiyi ezber yoluyla yüklemeye çalışmak insan doğasına aykırıdır.

Ezber sadece eğitimden, okuduklarımızdan gelen bir şey de değil.

Sokakta duyduklarımız, televizyonda izlediklerimiz, medyada, sosyal medyada karşımıza çıkan her şey sorgulanmadan belleğe atılıyor, orada kalıyorsa kolayca ezbere dönüştürülebilir. Bu durumda ezberle konuştuğumuzun çoğu buralardan gelir.

İşin bir başka boyutu da şudur: İnsan ezberleyerek öğrendiğini sanıp, gerçek öğrenme çabasından vazgeçebiliyor, bu "zahmete" girmiyor. Ezberlenenlerin %80-90'a yakını da yinelenmezse zaten unutuluyor. O nedenle, neresinden bakarsak bakalım ezber iyi bir şey değil.

Kaldı ki, eğitimde çok büyük olumsuz etkisi yanı sıra asıl mesele daha önce de belirtildiği üzere, ezberle konuşan, ezberle davranan ve ezberle yaşayan insanlar ve toplum meselesidir. Yani bilgisizce konuşan, davranan ve yaşayan insanlar ve bunun giderek artma eğilimi meselesi.

Ezberin de gerekli olduğu tarih, dil gibi bazı alanlar olabilir. Bu anlamda onun bazı yararlarından elbette söz edilebilir. Zengin ve güçlü bellek elbette çok önemlidir. Mesele belleğe geleni işleyerek bilince dönüştürmektir. Ancak şunu açıklıkla söyleyebiliriz: Ezberle dayalı eğitim, ezberle dayalı konuşma, ezberle dayalı davranış, ezberle dayalı kültür ve ezberle dayalı olarak yapılan her şey

Ezberle dayalı olarak, yani bilgimiz olmadan doğru konuşamayız, doğru düşünemeyiz, doğru değerlendiremeyiz, doğru davranamayız ve doğru yaşayamayız.

bilgiye dayanmayan şeyler demektir. Bilgiye, doğru bilgiye dayanmayan bu türden olgular ise insan ve toplum hayatını niteliksiz duruma getirir ve etik olmayan noktalara taşıyabilir. Bunun örnekleri çoktur. "Ezber bozmak", "ezberi bozuldu" gibi deyimler de düşünülmeden, sorgulanmadan sürekli yinelenen yanlış davranışların ve alışkanlıkların değiştirilmesi anlamıyla bir olumluluğa işaret eder. Yani, kültürümüzde ezber, söylem düzeyinde genelde olumsuz anlam yüklenen bir kavram gibi. Tabi eylemde bu ne kadar böyle, tartışılır.

Ezberle dayalı olarak, yani bilgimiz olmadan doğru konuşamayız, doğru düşünemeyiz, doğru değerlendiremeyiz, doğru davranamayız ve doğru yaşayamayız. Doğru davranmanın ve yaşamanın koşulu bilgidir. Bunu unutmamak gerek.

Kısaca, ezber, istisnaları dışında iyi bir şey değildir.

Anne-babalar ile öğretmenlerin eğitimde ve çocuk yetiştirmede ezberle elden geldiğince karşı durmaları ve çocuklarını/öğrencilerini bundan uzak tutmaları gerekir. Diğer etkili ve yetkililerin de tabi.

Eğitim sisteminin niteliğini belirleyecek olan en gerçekçi ve önemli ölçüt o sistemin ezberle dayalı olup olmadığıdır. Ezberin basılı kitap ya da internet üzerinden gerçekleşmesi ise sonucu hiç değiştirmez.

Ve bir birey ya da toplum için temel gelişmişlik ölçütü de ezberle konuşup, konuşmamak ve ezberle davranıp davranmamaktır. Yani hayatımızda bilginin yer alıp, almadığıdır.

Çünkü ezber değil, bilgi; ezberle değil, bilerek; ezberleyerek değil, düşünerek ve sorgulayarak yaşamdır uygarca olan.